

КРИМІНАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС І КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.541 :343.851.03(100):343.85:35.08

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2025-2/8>

КРИМІНОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ В МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ З УРАХУВАННЯМ КОРУПЦІЙНИХ ДЕТЕРМІНАНТ

Зарадюк Зоряна Валентинівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального правосуддя та правоохоронної діяльності

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0002-3364-9565

У статті здійснено комплексний аналіз кримінологічних моделей запобігання насильству, що застосовуються у міжнародній практиці, з урахуванням впливу корупційних детермінант на їхню ефективність. Обґрунтовано, що насильство та корупція є взаємопов'язаними соціальними явищами, які здатні взаємно підсилювати одне одного. Розглянуто світові моделі запобігання насильству – ситуаційні, соціально-контрольні, відновні та ризик-орієнтовані. Зокрема, основна ідея ситуаційного запобігання полягає в тому, що злочин часто є наслідком наявності сприятливих можливостей, а не лише внутрішньої схильності особи до протиправних дій. Впровадження ситуаційної моделі запобігання насильству в українське законодавство є перспективним напрямом, однак потребує комплексного підходу та врахування національних інституційних умов.

Автор зазначає, що міжнародний досвід упровадження моделі соціального контролю засвідчує, що її ефективність залежить від поєднання формальних інституційних механізмів контролю, активної участі громади та високого рівня довіри до правоохоронних органів. Для України впровадження цієї моделі може стати дієвим доповненням до класичних кримінологічних підходів, особливо в умовах воєнних викликів та підвищеного рівня соціальної напруги.

Відновна модель є частиною більш широкого комплексу кримінологічних стратегій запобігання насильству, сприяє виявленню соціальних причин правопорушень і спрямовує процес правосуддя на відновлення, а не лише на покарання. Згідно з ризик-орієнтованою моделлю, програми втручання ефективніші, коли: оцінюється рівень ризику індивідуального правопорушника, визначаються конкретні криміногенні потреби, на які варто впливати, а обрана стратегія відповідає характеристикам особи. Такий підхід дозволяє оптимально спрямовувати ресурси на тих, хто має найвищий ризик рецидиву та пристосовувати профілактичні заходи.

Автор дійшла висновку, що впровадження кримінологічних та антикорупційних стратегій у національні програми профілактики насильства забезпечує більш системний, прозорий і доказовий підхід до запобігання злочинам, підвищує ефективність використання ресурсів і зміцнює довіру суспільства до державних установ.

Ключові слова: насильство, корупція, кримінологічні моделі, міжнародний досвід, запобігання, безпека, детермінанти.

Zaradiuk Zoriana. Criminological models for preventing violence in international practice, taking into account corruption determinants

The article provides a comprehensive analysis of criminological models for preventing violence used in international practice, taking into account the impact of corruption determinants on their effectiveness. It is argued that violence and corruption are interrelated social phenomena that can reinforce each other. Global models of violence prevention are considered: situational, social control, restorative, and risk-oriented. In particular, the main idea of situational prevention is

that crime is often the result of favorable opportunities, not just an individual's internal propensity for illegal actions. The introduction of a situational model of violence prevention into Ukrainian legislation is a promising direction, but it requires a comprehensive approach and consideration of national institutional conditions.

The author notes that international experience in implementing the social control model shows that its effectiveness depends on a combination of formal institutional control mechanisms, active community participation, and a high level of trust in law enforcement agencies. For Ukraine, the implementation of this model could be an effective addition to classical criminological approaches, especially in the context of military challenges and heightened social tensions.

The restorative model is part of a broader set of criminological strategies for preventing violence, helping to identify the social causes of offenses and directing the justice process toward restoration rather than punishment alone. According to the risk-oriented model, intervention programs are more effective when: the level of risk of an individual offender is assessed, specific criminogenic needs that should be addressed are identified, and the chosen strategy corresponds to the characteristics of the individual. This approach allows resources to be optimally directed to those at highest risk of recidivism and preventive measures to be adapted.

The author concluded that the implementation of criminological and anti-corruption strategies in national violence prevention programs ensures a more systematic, transparent, and evidence-based approach to crime prevention, increases the efficiency of resource use, and strengthens public trust in state institutions.

Key words: *violence, corruption, criminological models, international experience, prevention, security, determinants.*

В сучасному світі проблема насильства залишається однією з головних загроз безпеці особи, суспільства та держави. Незважаючи на значний розвиток правових механізмів захисту прав людини, рівень насильницьких проявів у багатьох країнах не знижується, а їх структура ускладнюється під впливом соціально-економічних, політичних та культурних чинників. Виняткове значення в цьому контексті мають корупційні детермінанти, які істотно послаблюють ефективність превентивних заходів, сприяють безкарності правопорушників та знижують довіру громадян до системи правосуддя. Особливо актуальним є вивчення впливу корупційних детермінант, адже рівень прозорості правоохоронних та адміністративних структур значною мірою визначає ефективність запобігання насильству. Корупція створює умови безкарності, знижує довіру до системи та дозволяє насильницьким угрупованням функціонувати без належного контролю.

Міжнародний досвід свідчить, що успішне запобігання насильству неможливе без врахування антикорупційного чиннику, впровадження його у кримінологічні стратегії та напрямки запобіжних моделей до конкретних соціальних умов. М.І. Хавронюк зазначає, і з цим варто погодитись, що реальністю сьогодення є взаємозв'язок елементів національної

кримінально-правової системи не лише між собою, а й із відповідними елементами зарубіжних кримінально-правових систем: українська доктрина кримінального права існує і розвивається з урахуванням відомих нам досягнень зарубіжної доктрини кримінального права, правильних та помилкових рішень кримінально-правової політики і положень кримінального законодавства інших держав; новели в українському кримінальному законодавстві з'являються часто під впливом апробованих на практиці положень законодавства інших держав або результатів наукових досліджень зарубіжних учених; кримінально-правові норми в Україні застосовуються з урахуванням певною мірою того, як аналогічні норми застосовуються в інших державах [1, с. 298–299]. Тому, дослідження та врахування міжнародного досвіду з означеної тематики є вкрай важливим та корисним.

У міжнародній кримінологічній практиці сформувались різні моделі запобігання насильству, що ґрунтуються на комплексному аналізі причин і умов його вчинення, системному управлінні ризиками та ефективному функціонуванні правоохоронних органів [2, с. 590]. Разом із тим, корупція, що пронизує окремі сегменти державного управління, може нівелювати навіть найбільш прогресивні підходи, спотворюючи механізми виявлення, розслідування та попередження насильницьких злочинів.

Кримінологічні моделі запобігання насильству, сформовані у світовій практиці, становлять комплекс наукових підходів, що спрямовані на розуміння причин насильницької поведінки та розроблення ефективних механізмів профілактики. Аналізуючи їх, можна виділити такі основні групи: ситуаційні, соціально-контрольні, відновні та ризик-орієнтовані.

Однією з провідних теорій є ситуаційна кримінологічна модель, що виникла в межах англо-американської школи [3]. Її сутність полягає в тому, що насильство значною мірою зумовлене конкретними умовами та можливостями для його реалізації, тому запобігання полягає у зменшенні привабливості чи доступності таких можливостей. Основна ідея ситуаційного запобігання полягає в тому, що злочин часто є наслідком наявності сприятливих можливостей, а не лише внутрішньої схильності особи до протиправних дій. Тому заходи ситуаційної моделі спрямовані на обмеження цих можливостей, підвищення ризику для потенційного правопорушника і зменшення інтересів від злочину. Наприклад, це може бути підвищення контролю над доступом до певних місць, встановлення кращого освітлення, використання технічних засобів спостереження, змінення планування просторів тощо. У міжнародній кримінологічній практиці ситуаційна модель застосовується як частина ширших стратегій профілактики, включно з плануванням безпечнішої міської інфраструктури, удосконаленням фізичного простору та використанням технологій для зниження ризику правопорушень, включаючи насильство [4, с. 48–49]. Такий підхід підкреслює важливість аналізу конкретних ситуацій і обставин, у яких виникає насильство, та адаптації превентивних заходів до цих умов.

Одним із провідних прикладів реалізації ситуативної моделі запобігання злочинів у Великій Британії стала програма «Захищено дизайном» (Secured by Design), що ґрунтується на зміні фізичного середовища та обмеженні можливостей для злочинів. Ця ініціатива працює через співпрацю поліції з архітекторами, забудовниками та місцевою владою для впровадження стандартів безпечного дизайну та технічних заходів безпеки у будівництві житла та громад-

ських просторів. Статистика свідчить, що рівень злочинності в житлових об'єктах, особливо у новобудовах знижується аж до 65% [5]. За іншими оцінками, SBD розроблені об'єкти можуть мати до 75 % менше крадіжок та приблизно на 25 % менше аморальних правопорушень, ніж аналоги без стандартів, що підтверджує широку практичну ефективність цього підходу в реальному житловому середовищі [6].

У Нідерландах та Сінгапурі ситуаційні методи інтегрують технологічні рішення, наприклад, сучасні системи відеонагляду, датчики руху, автоматизовані системи контролю громадських просторів. У Сінгапурі, крім технічних засобів, середовища забудови міста (urban planning) передбачають мінімізацію нічних тіньових зон, що суттєво зменшує простір для потенційних випадків насильства. Запобігання злочинності «Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури» (CPTED) – це модель діяльності, яка повинна бути врахована під час планування, проєктування та розвитку житлового, комерційного чи іншого простору або середовища для покращення якості життя через застосування заходів з обмеження можливостей для прояву кримінальних правопорушень. Включення принципів і стратегій, описаних вище, може обмежити поширення злочинності та проявів протиправної поведінки, а також сприяти виникненню багатьох інших не менш важливих соціальних переваг [7, с. 59].

Впровадження ситуаційної моделі запобігання насильству в українське законодавство є перспективним напрямом, однак потребує комплексного підходу та врахування національних інституційних умов. Досвід Великої Британії, Нідерландів і Сінгапуру показує, що ефективність ситуаційної профілактики залежить не лише від технологічних рішень чи міських просторових змін, а й від рівня прозорості правоохоронних органів, належного управління фінансами та контролю.

Модель соціального контролю у кримінології базується на припущенні, що стримування насильства та інших злочинів відбувається не лише через покарання, а завдяки дієвій системі інституційних і неформальних соціальних зв'язків. В її основі лежить теорія соціальних зв'язків

Тревіса Гірші, який стверджував, що люди утримуються від девіантної поведінки тоді, коли мають сильні прив'язаності, зобов'язання, віру у суспільні норми [8]. У міжнародній практиці модель соціального контролю проявляється через розбудову ефективних інститутів соціального впливу. У США прикладом є програми Community Policing та Neighborhood Watch, які залучають громадян до підтримання порядку та створюють довіру між поліцією і громадою. Дослідження Скірманта та Голдстіна засвідчують, що подібні програми зменшують рівень насильницьких злочинів завдяки посиленню неформального контролю на рівні громади [9].

Міжнародний досвід упровадження моделі соціального контролю засвідчує, що її ефективність залежить від поєднання формальних інституційних механізмів контролю, активної участі громади та високого рівня довіри до правоохоронних органів. Для України впровадження цієї моделі може стати дієвим доповненням до класичних кримінологічних підходів, особливо в умовах воєнних викликів та підвищеного рівня соціальної напруги. Проте її ефективність залежатиме від здатності держави забезпечити прозорість правоохоронної діяльності, інституційну підзвітність та усунення корупційних ризиків.

Досить цікавим є підхід, орієнтований не на покарання правопорушника, а на відновлення завданої шкоди, примирення сторін, відновлення соціальних зв'язків та попередження повторних правопорушень через участь громади. Відновна модель, що широко розвинулася у Новій Зеландії, Норвегії та Канаді, спрямована на корекцію поведінки правопорушників, відновлення соціальних зв'язків і попередження рецидиву. Наприклад, у Новій Зеландії відновна діяльність дозволила суттєво знизити рівень насильства серед молоді, тоді як у Норвегії пенітенціарна система побудована на принципах гуманізації, реінтеграції та мінімізації негативного впливу ізоляції. У Південній Африці моделі медіації дозволяють вирішувати конфлікти між етнічними групами, запобігаючи ескалації насильства. У фундаментальних дослідженнях Дж. Брейтштейта сформульовано теорію «відновного сорому» (reintegrative shaming), що під-

креслює необхідність розмежування осуду вчинку та прийняття особи, що сприяє її ресоціалізації та знижує ризики повторної злочинності [10].

Відновна модель є частиною більш широкого комплексу кримінологічних стратегій запобігання насильству, оскільки вона сприяє виявленню соціальних причин правопорушень і спрямовує процес правосуддя на відновлення, а не лише на покарання [11]. Для нашої держави імплементація відновної моделі є перспективним напрямом реформування кримінальної політики та системи ювенальної юстиції. Її впровадження потребує законодавчого закріплення процедур медіації, створення мережі підготовлених медіаторів, впровадження програм у навчальні заклади, а також забезпечення прозорості та недопущення корупційних ризиків. У контексті післявоєнного відновлення суспільства відновна модель може відіграти ключову роль у зменшенні рівня насильства та відновленні довіри між громадянами і державними інституціями.

Ризикорієнтована модель у кримінології є підходом, який спрямований на оцінювання й управління рівнями ризику вчинення правопорушень (в тому числі насильства) з метою зменшення ймовірності їхнього повторення або виникнення. Ця модель ґрунтується на принципі, що дії щодо запобігання та втручання повинні відповідати рівню ризику, який представляє потенційна або реальна ситуація, особа чи група. Основоположні дослідження цього підходу належать представникам канадської кримінологічної школи Д. Ендрюсу та Д. Бонті, які розробили модель «Ризик-Потреба-Реакція» (RiskNeedResponsivity), що стала однією з найвпливовіших у світовій пенітенціарній та кримінологічній практиці [12]. Згідно з нею, програми втручання ефективніші, коли: оцінюється рівень ризику індивідуального правопорушника, визначаються конкретні криміногенні потреби, на які варто впливати, а обрана стратегія відповідає характеристикам особи (наприклад, мотивації чи когнітивним здібностям). Такий підхід дозволяє оптимально спрямовувати ресурси на тих, хто має найвищий ризик рецидиву та пристосовувати профілактичні заходи.

Ризик-орієнтований підхід до запобігання злочинності має доктринальні витоки у працях українських кримінологів, які розглядали профілактику через призму криміногенних факторів ризику та диференційованого впливу на осіб з підвищеною ймовірністю протиправної поведінки [13, с. 281]. Хоча вказана модель у вітчизняній кримінології тривалий час не виокремлювалась як самостійна концепція, її ключові положення були ґрунтовно розроблені українськими науковцями у межах теорій кримінологічного прогнозування, індивідуальної профілактики та спеціально-кримінологічного запобігання злочинності. Це створює надійну доктринальну базу для подальшої інтеграції сучасних міжнародних підходів у національну систему запобігання насильству з урахуванням антикорупційних чинників.

Міжнародна практика свідчить, що кримінологічні моделі запобігання насильству незалежно від категорії, ефективні лише за умови, коли вони впроваджені в загальну соціальну систему правового порядку та функціонують у прозорому та не корумпованому середовищі. Науковці відзначають, що корупція залишається негативним явищем, яке проникає в різні сфери суспільного життя і підриває установки на ефективну протидію злочинності; антикорупційний компонент потрібно враховувати при оцінці результативності кримінологічних моделей профілактики насильства [15, с. 298].

Отже, позитивні сторони міжнародних моделей полягають в першу чергу у їхній системності, орієнтації на запобігання, включенні соціальної та психологічної складових. Для підвищення ефективності національних програм профілактики насильства важливо впровадити кримінологічні та антикорупційні напрямки

та забезпечити комплексний підхід до попередження злочинів та захисту постраждалих:

По-перше, необхідно створити систему злагодженої взаємодії, де правоохоронні органи, соціальні служби, органи юстиції та антикорупційні органи взаємодіють у режимі постійного обміну даними. Така інтеграція дозволить підвищити ефективність превентивних заходів, забезпечити своєчасне виявлення ризиків насильства та корупції.

По-друге, до національних програм слід включати механізми прозорого управління фінансами і ресурсами, щоб гарантувати ефективність заходів профілактики та мінімізувати корупційні ризики. Такі механізми дозволяють контролювати використання бюджетних та матеріальних ресурсів, гарантують прозорість процесів і сприяють зміцненню довіри суспільства до державних інститутів. Хоча у національних програмах частково передбачено прозорість і контроль, але механізми прозорого управління фінансами та ресурсами не завжди достатньо включені або діють не в повному обсязі як частина системи антикорупційної та профілактичної політики.

По-третє, ефективною є практика використання інтегрованих інформаційних систем, які поєднують дані про насильство та корупційні ризики, дозволяючи виявляти закономірності, прогнозувати небезпечні ситуації і приймати рішення запобіжного характеру на основі аналітики.

Таким чином, впровадження кримінологічних та антикорупційних стратегій у національні програми профілактики насильства забезпечує більш системний, прозорий і доказовий підхід до запобігання злочинам, підвищує ефективність використання ресурсів і зміцнює довіру суспільства до державних установ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хавронюк М.І. Наукове осмислення правової доктрини та кримінального законодавства зарубіжних країн. Вісник Асоціації кримінального права України. № 1(1). 2013. 486 с.
2. Гришко В. І. Зарубіжний досвід застосування мультидисциплінарного підходу в запобіганні та протидії випадкам домашнього насильства. Аналітично-порівняльне правознавство. №1. 2025. 969 с. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.98>
3. Clarke R.V. «Situational» crime prevention: Theory and practice. *British Journal of Criminology*. 1980. Vol. 20, № 2. P. 136–147.
4. Колодяжний М.Г. Ситуаційне запобігання злочинності. Питання боротьби зі злочинністю. № 37. 2019. 186 с. <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2019-37-47>

5. Стандарти безпеки для забудованого середовища (Secured by Design) URL: <https://www.securedbydesign.com>
6. Проектування протидії злочинності. URL: <https://research.hud.ac.uk/impact/case-studies/designing-crime>
7. Федчак І. А., Міський Д. М. Характеристика керівних принципів моделі запобігання злочинності «Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури» (Crime prevention through environmental design – CPTED). Галицькі студії: Юридичні науки. № 3. 2023. 72 с. https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-3-10
8. Hirschi, T. Causes of Delinquency. *University of California Press*, 1969. URL: <https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781351529723>
9. Community-oriented policing to reduce crime, disorder, and fear and improve legitimacy and satisfaction with police: a systematic review Charlotte Gill, David Weisburd, Cody Telep, Zoe Vitter, Trevor Bennett. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/334377080_PROTOCOL_Community-oriented_policing_to_reduce_crime_disorder_and_fear_and_improve_legitimacy_and_satisfaction_with_police_a_systematic_review
10. Braithwaite J. Crime, shame and reintegration. Cambridge: *Cambridge University Press*, 1989. URL: <https://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2016/06/Crime-Shame-and-Reintegration.pdf>
11. What is restorative justice in criminology. URL: <https://www.centreofexcellence.com/restorative-justice-meaning>
12. Andrews D. A., Bonta J. The psychology of criminal conduct. 5th ed. New Providence: Lexis Nexis, 2010. URL: https://www.antonioacasella.eu/archipsy/Andrews_Bonta_1994-2010.pdf
13. Джужа О. М., Василевич В. В., Черней В. В., Чернявський С. С. та ін. Кримінологія: підручник. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
14. Rose-Ackerman S., Palifka B. Corruption and government. Cambridge: *Cambridge University Press*, 2016. 432 p. URL: [https://institutes.abu.edu.ng/idr/public/assets/docs/Corruption%20and%20Government_%20Causes,%20Consequences,%20and%20Reform%20\(%20PDFDrive%2\).pdf](https://institutes.abu.edu.ng/idr/public/assets/docs/Corruption%20and%20Government_%20Causes,%20Consequences,%20and%20Reform%20(%20PDFDrive%2).pdf)
15. Сорока С. Корупція як негативне явище суспільства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». №2(46). 2025. 404 с. <https://doi.org/10.23939/law2025.46.294>

REFERENCES:

1. Khavronyuk, M. I. (2013). Naukove osmyslennya pravovoyi doktryny ta kryminal'noho zakonodavstva zarubizhnykh krayin [Scientific understanding of the legal doctrine and criminal legislation of foreign countries]. *Visnyk Asotsiatsiyi kryminal'noho prava Ukrainy – Bulletin of the Criminal Law Association of Ukraine*. 1(1). 486 [in Ukrainian].
2. Hryshko, V. I. (2025). Zarubizhnyy dosvid zastosuvannya multydystryplinarnoho pidkhodu v zapobihanni ta protydyi vypadkam domashn'oho nasyt'stva [Foreign experience in applying a multidisciplinary approach to the prevention and counteraction of domestic violence cases]. *Analychno-porivnyal'ne pravoznavstvo – Analytical and comparative law*. (1). 969. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.98> [in Ukrainian].
3. Clarke, R. V. (1980). "Situational" crime prevention: Theory and practice. *British Journal of Criminology*, 20(2), 136–147.
4. Kolodyazhnyi, M. H. (2019). Sytuatsiine zapobihannya zlochynnosti [Situational crime prevention]. *Pytannya borot'by zi zlochynnistyu – Crime control issues*. (37). 186. <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2019-37-47> [in Ukrainian].
5. Standarty bezpeky dlya zabudovanoho seredovyscha [Secured by Design]. Retrieved from: <https://www.securedbydesign.com> [in Ukrainian].
6. Proektuvannya protydyi zlochynnosti [Crime prevention through design]. Retrieved from: <https://research.hud.ac.uk/impact/case-studies/designing-crime> [in Ukrainian].
7. Fedchak, I. A., Miskiv, D. M. (2023). Kharakterystyka kerivnykh pryntsyviv modeli zapobihannya zlochynnosti "Preventsia zlochyniv za dopomohoyu zminy navkolyshn'oyi

infrastruktury" (Crime prevention through environmental design – CPTED) [Characteristics of the guiding principles of the crime prevention model "Crime prevention through environmental design" (CPTED)]. Halyts'ki studiyyi: Yurydychni nauky – *Galician Studies: Legal Sciences*. (3). 72 [in Ukrainian].

8. Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press. Retrieved from: <https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781351529723>

9. Community-oriented policing to reduce crime, disorder, and fear and improve legitimacy and satisfaction with police: a systematic review Charlotte Gill, David Weisburd, Cody Telep, Zoe Vitter, Trevor Bennett. (2017). Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/334377080_PROTOCOL_Community-oriented_policing_to_reduce_crime_disorder_and_fear_and_improve_legitimacy_and_satisfaction_with_police_a_systematic_review

10. Braithwaite J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from: <https://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2016/06/Crime-Shame-and-Reintegration.pdf>

11. What is restorative justice in criminology. Retrieved from: <https://www.centreofexcellence.com/restorative-justice-meaning>

12. Andrews D. A., Bonta J. (2010). *The psychology of criminal conduct*. 5th ed. New Providence: LexisNexis, Retrieved from: https://www.antonioacasella.eu/archipsy/Andrews_Bonta_1994-2010.pdf

13. Dzhuzha, O. M., Vasylevych, V. V., Cherniei, V. V., Cherniavskiy, S. S., et al. (2020). *Kryminolohiya [Criminology]*. Kyiv: *Natsional'na akademiya vnutrishnikh sprav – National Academy of Internal Affairs*. 612 [in Ukrainian].

14. Rose-Ackerman S., Palifka B. (2016). *Corruption and government*. Cambridge: Cambridge University Press, 432. Retrieved from: [https://institutes.abu.edu.ng/idr/public/assets/docs/Corruption%20and%20Government_%20Causes,%20Consequences,%20and%20Reform%20\(%20PDFDrive%2\).pdf](https://institutes.abu.edu.ng/idr/public/assets/docs/Corruption%20and%20Government_%20Causes,%20Consequences,%20and%20Reform%20(%20PDFDrive%2).pdf)

15. Soroka, S. (2025). *Koruptsiya yak nehatyvne yavlyshche suspil'stva [Corruption as a negative phenomenon of society]*. Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Seriya: Yurydychni nauky – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: "Legal Sciences". 2 (46). 404 [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Дата надходження статті: 20.11.2025

Дата прийняття статті: 09.12.2025

Опубліковано: 26.12.2025